

ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ VE OKUDUĞUNU ANLAMA ARASINDAKİ İLİŞKİYE YÖNELİK SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ¹

Class Teachers 'Opinions On The Relationship Between Critical Thinking Skill And Reading Comprehension

Meryem USTA²

Cite As: Usta, M. (2021). "Eleştirel Düşünme Becerisi Ve Okuduğunu Anlama Arasındaki İlişkiye Yönelik Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:7, Issue:28; pp:175-187.

ÖZET

Eğitim öğretimde önemli bir yer tutan eleştirel düşünme becerilerinin gelişiminde okuduğunu anlama önemli bir yer tutmaktadır. Bu minvalden hareketle hazırlanan çalışmanın temel amacı "okuduğunu anlamanın, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerine ne derecede ve ne şekilde etkide bulunduğu" tespit edilmesidir. Çalışmada Karaman il merkezinde görev yapan sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki ile ilgili düşüncelerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerde elde edilen bilgi ve bulgular değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden, yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden faydalanılarak Karaman il merkezinde devlet ve özel okullarda görev yapan 25 sınıf öğretmeni ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler ile gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilen bilgi ve bulgular içerik analizi yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırmanın temel bulguları dikkate alındığında, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini artırabilmek için; öğrencilere daha çok söz hakkı verilmeli ve fikirleri önemsenmelidir. Ayrıca, öğrencilerin, kendilerine değerli oldukları hissettirilmeli, öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırılmalı ve ön yargısız dinleme öğretilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Öğretmenleri, Düşünme, Eleştirel Düşünme Becerisi, Okuduğunu Anlama, Okuma Alışkanlığı

ABSTRACT

Reading and comprehension have an important place in the development of critical thinking skills, which have an important place in education. Based on this, the main purpose of the study is to determine "what extent and in what way reading comprehension affect students' critical thinking skills". In the study, the information and findings obtained from the interviews conducted in order to determine the opinions of class teachers working in the city center of Karaman on the relationship between reading comprehension and critical thinking skills were evaluated. Within the scope of the research, face-to-face interviews were conducted with 25 classroom teachers working in public and private schools in the city center of Karaman, using qualitative research methods and semi-structured interview technique. The information and findings obtained as a result of the interviews with the teachers were evaluated by the content analysis method. Considering the main findings of the study, students should be given more voice and their ideas should be cared about in order to increase students' critical thinking skills. In addition, students should be made to feel valued, students should be taught reading habits and listening without prejudice.

Key words: Class Teachers, Thinking, Critical Thinking Skills, Reading Comprehension, Reading Habit

1. GİRİŞ

Çocuklar ve öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin artırılması, okuduğu metni anlayıp, kavrayıp, analiz edebilmesi ve değerlendirmelerde bulunabilmeleri için üst düzey düşünme, yaratıcı düşünme ve eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılması önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünme becerileri içerisinde önemli bir yer tutan eleştirel düşünme becerisi; yorumlama, analiz etme, çıkarımda bulunma, açıklama ve değerlendirmede bulunma süreçlerini de kapsayacak şekilde geniş bir konu olarak literatürde değerlendirilmektedir.

Eğitim sisteminde eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi adına atılması gereken önemli adımlar bulunmaktadır. Bunun için öncelikle sınıf ortamının eleştirel düşünmeye imkân sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Eğitimcilerin eğitimi sürecinde, diğer bir ifadeyle öğretmenlerin yetiştirilmesi aşamasında öğrencilere yönelik eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında nasıl bir rol oynaması gerektiğine yönelik bilgiler verilmelidir. Bununla birlikte eleştirel düşünme konusunda öğrenciler teşvik edilmeli, bu konuda eleştirel düşünme yeteneği var olan öğrenciler desteklenmelidir.

Bu minvalden hareketle hazırlanan çalışmanın temel amacı, okuduğunu anlama ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişkinin irdelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda hazırlanan çalışma kapsamında

¹ Bu çalışma, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Sınıf Eğitimi Bilim Dalı'nda Dr. Öğr. Üyesi Derya Çınar danışmanlığında Meryem Usta tarafından 2019 yılında hazırlanan "Sınıf Öğretmenleri ve İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Okuma-Anlama Düzeyleri ve Eleştirel Düşünme Becerilerinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Karaman Ayrancı Yavuz Sultan Selim İlkokulu Sınıf Öğretmeni, Sınıf Eğitimi Bilim Uzmanı, Karaman/Türkiye

ilk olarak, okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme konusu ile ilgili kavramsal bilgiler ele alınmaktadır. Daha sonrasında, Karaman il merkezinde görev yapan sınıf öğretmenlerine yönelik nitel araştırma kapsamında mülakat tekniğinden yararlanılarak, okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme konularına yönelik öğretmenlerin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma değerlendirme, sonuç ve önerilerle tamamlanmaktadır.

2. OKUDUĞUNU ANLAMA VE ELEŞTİREL DÜŞÜNME: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte, *okuma* kavramı; "okumak işi, kıraat" (Türk Dil Kurumu, 2020a, sozluk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. *Okumak* kavramı; kaleme alınmış bir metnin ulaştırmak istediklerini öğrenmek; bir kavramın veya olgunun manasını çözümlenmek ve değerlendirmede bulunmak şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2020b, sozluk.gov.tr).

Eleştirel okuma ise; bireylerin okudukları aracılığıyla yargılama ve sorgulamada bulunması; konuyu değerlendirmesi, yararlandığı kaynakların güvenilir olması ve bireylerin akıllarını kullanarak sonuca varması şeklinde tanımlanmaktadır. Eleştirel okuma becerisi, eleştirel düşünme için önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bireyler, yalnızca ders kitapları çerçevesinde değil, yazılı ve görsel iletişim araçlarından da yararlanarak eleştirel düşünme becerilerini kazanmaktadır. Bu hususlarla birlikte, bireyler toplumsal düzeyde fikir ve kanaat önderlerinin görüşlerini dikkate alarak, her türlü sözlü ve yazılı enstrümanlardan gelen bilgi, açıklama ve iletileri göz önünde tutarak okuduklarını eleştirel bir gözle değerlendirmektedir (Özensoy, 2011: 13).

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte, *anlama* kavramı "anlamak işi, vukuf"; "anlaşılan bir şeyin başka türlü olamayacağını görme"; bir şeyi yalnızca dıştan değil, kendi içinde kavrama, bir bağlam bütünü olarak anlamını tanıma"; "bir kavramın öğelerini birleştirerek anlamlı bir bütün oluşturma veya simge, söz ya da anlatımının anlamını kavrama" şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020c, sozluk.gov.tr). *Anlamak* kavramı, "bir şeyin anlamının ne olduğu, hangi hususa vurgu yaptığını kavramak"; "yeni ve eski bilgileri birleştirerek sonuçta yeni bilgi edinmek" şeklinde ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2020d, sozluk.gov.tr).

Okuma ve anlama bir bütündür. Okumak eylemi anlama ile pekiştirildiğinde anlamlı bir hal kazanmaktadır. Buradan hareketle değerlendirildiğinde, ön bilgilerin kullanılarak, okunacak metinlerde vurgulanmak istenen düşüncelerin çözümlenmesi ve bu düşüncelere mana yüklenmesi *okuduğunu anlama* kavramı için kullanılmaktadır. Okuduğunu anlama becerisini kazanacak bireylerinin; okunan sözcüklerin anlamlarını bilmesi ile birlikte anlama, kavrama, zihinde yapılandırma, aralarında ilişki kurma ve değerlendirmede bulunması da gerekmektedir (Yılmaz, 2008: 133).

Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlükte "düşünmek işi, tefekkür" olarak tanımlanan *düşünme* kavramı; "duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumu" ve "karşılaştırmalar yapma, ayırma, birleştirme, bağlantıları ve biçimleri kavrama yetisi" olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu, 2020e, sozluk.gov.tr). *Düşünme* kavramı; zihinden geçirme, dikkate alma, netice elde etmek amacıyla incelemede bulunma, önceden elde edilen bilgilerden faydalanma, zihinsel işlemlerden geçirmek becerilerini kapsamaktadır. *Düşünmek* bir şey hakkında fikir üretmeyi ve var olan bilgilerin kullanılmasını gerektirmektedir (Kurnaz, 2013: 7-8; Semerci, 2004: 6)

Düşünme, zihinsel yetenekleri kullanmak, böylece fikirler üretmek ve sonuçlar ortaya koymak; muhakemede bulunabilmek için bilinçli bir zihne sahip olunması kavramlarını kapsamına almaktadır. Bunun yanında, düşünme kavramını açıklamak için önceki tecrübelerin hatırlanması, karar verilmesi; verilen kararı değerlendirirken ya da irdelerken rasyonel ve nesnel biçimde akıl yürütülmesi kavramları da kullanılmaktadır (Paul ve Elder, 2013:447). Fikirleri şekillendirmek ve sonuçlara ulaşabilmek amacıyla zihinsel yetenekleri gözden geçirmek olarak ifade edilen düşünme kavramı; "gözlem, tecrübe, sezgi, akıl yürütme ve diğer kanallarla elde edilen bilgileri kavramlaştırma, uygulama, analiz etme ve değerlendirmenin disipline edilmiş biçimi" şeklinde tanımlanmaktadır (Kurnaz, 2013: 7-8)

İşlem ve süreçlere göre ayrı şekillere ayrılan birçok farklı düşünme türü mevcuttur. Eğitim sürecinde düşünme becerileri önemli yer tutmaktadır. Yaratıcı, yansıtıcı, üst düzey düşünme başta olmak üzere tümdengelimci ve tümevarımcı düşünme, analitik ve anolojik düşünme gibi farklı düşünme türlerine atfı yapılabilir. Bunlarla birlikte, sistemli düşünme, altı şapkalı düşünme, klinik düşünme ve eleştirel düşünme gibi farklı düşünme becerileri de bulunmaktadır (Güneş, 2012: 132-135). *Düşünme* türleri içerisinde, eleştirel düşünme önemli bir yer tutmaktadır.

Eleştirel düşünme becerisi; bireylerin bir amaç dâhilinde, kendi istekleri doğrultusunda, ön yargıların önüne geçildiği, var olanın değil farklılıkların öncelendiği bir düşünme biçimidir. Eleştirel düşünmede bilgiler ve sayılılar sınanmakta, değerlendirilmeye tabi tutulmakta, sonuçlara yönelik tartışmalar yürütülmekte, fikirler tartışılıp çözümlenmektedir. Bunlarla birlikte, eleştirel düşünme mantık yürüterek, daha önceki bilgiler ile karşılaştırmaların gerçekleştirilmesi, bunların neticesinde belli fikir, kuram ve davranışlara ulaşılmasını hedefleyen düşünme biçimi şeklinde tanımlanmaktadır (Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz, 2008:2).

Eleştirel düşünme kavramı çok boyutlu bir kavramdır. Yorumlama, analiz, değerlendirme, çıkarım, açıklama ve öz düzenleme olmak üzere altı alt bileşeni mevcuttur (Facione, 2015: 5). Eleştirel düşünmenin dikkate değer özellikleri şu şekilde sıralanabilir: eleştirel düşünme yansıtıcıdır; standartları içerir; gerçekçidir; mantıklı olmayı gerektirir (Nosich, 2016: 1-4).

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu kısmında, öğretmenlerin okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme konularına yönelik algılarını belirlemeye yönelik Karaman il merkezinde sınıf öğretmenlerine yönelik gerçekleştirilen araştırmanın yöntemi ele alınmaktadır. Bu kapsamda, araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi konularına değinilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli, Evren ve Örnekleme

Araştırmada, nitel veri toplama analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılarak Karaman il merkezinde görev yapan sınıf öğretmenleri ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın evrenini Karaman il merkezinde görev yapan sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Karaman İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınan verilere göre 2019 yılı Mayıs ayı itibarıyla Karaman il merkezinde 514 sınıf öğretmeni görev yapmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın evrenini il merkezinde görev yapan 514 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet unsurları dikkate alınarak basit tesadüfi yöntem ile seçilen 24 sınıf öğretmeni araştırmanın örneklem grubudur. Basit tesadüfi (rastlantısal) yöntem; örnekleme giren bireylerin yerine başka birey koymadan örneklemin belirlenmesi şeklinde açıklanmaktadır (Aziz, 2008: 51). Sınıf öğretmenleri ile Mayıs-Haziran 2019 tarih aralığında görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.2. Veri Toplama Araçları, Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak konu ile ilgili literatür taranarak oluşturulan “Öğretmen Görüşme Formu” kullanılmıştır. Karaman il merkezinde görev yapan ve basit tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilen 25 öğretmen ile görüşme gerçekleştirebilmek adına öğretmenlerin eleştirel düşünme ve okuduğunu anlama ilişkisine yönelik görüşlerini içeren 12 soruluk bir form hazırlanmıştır. Formun hazırlanması noktasında konu ile ilgili literatür taranmış, Özsevgeç ve Altun (2015)’un çalışmalarında kullandığı görüşme soruları yazarların izni dahilinde kullanılmıştır. Soruların bazıları revize edilip ek sorular ortaya konularak öğretmen görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği çerçevesinde, öğretmenler ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek araştırma uygulanmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenler ile gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilen bilgi ve bulgular içerik analizi yöntemiyle değerlendirmeye tabi tutulmuş, veriler tablolara ve yazıya aktarılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmada, Karaman il merkezinde farklı ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenleri ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılarak yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Eleştirel düşünme becerisi ile okuduğunu anlama ilişkisine yönelik araştırmaya katılım gösteren öğretmenlerin görüş ve düşünceleri irdelenmiştir. Gerçekleştirilen görüşme sonucunda elde edilen bilgi ve bulgular içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir.

4.1. Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Kod	Yaş Aralığı	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Branş	Hizmet Süresi	Kurumdaki Görev Süresi
K1	40-49	Kadın	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	21 yıl	6 yıl
K2	40-49	Kadın	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	10 yıl	8 yıl
K3	50-59	Erkek	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	30 yıl	1 yıl
K4	40-49	Erkek	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	23 yıl	7 yıl
K5	40-49	Erkek	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	16 yıl	5 yıl
K6	20-29	Kadın	Yüksek Lisans	Sınıf Öğretmeni	1 yıl	1 yıl

K7	20-29	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	2 yıl	2 yıl
K8	20-29	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	7 yıl	3 yıl
K9	30-39	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	8 yıl	3 yıl
K10	30-39	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	10 yıl	8 yıl
K11	30-39	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	13 yıl	7 yıl
K12	30-39	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	14 yıl	1 yıl
K13	30-39	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	13 yıl	3 yıl
K14	40-49	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	20 yıl	5 yıl
K15	40-49	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	22 yıl	14 yıl
K16	40-49	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	17 yıl	8 yıl
K17	40-49	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	18 yıl	5 yıl
K18	40-49	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	19 yıl	3 yıl
K19	50-59	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	30 yıl	23 yıl
K20	50-59	Kadın	Lisans	Sınıf Öğretmeni	28 yıl	3 yıl
K21	50-59	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	22 yıl	6 yıl
K22	50-59	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	32 yıl	1 yıl
K23	50-59	Erkek	Lisans	Sınıf Öğretmeni	33 yıl	6 yıl

Tablo 1’de görüldüğü üzere, araştırmada 10 erkek 14 kadın olmak üzere 24 sınıf öğretmeni ile görüşülmüştür. Görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerin 18’i lisans mezunu iken 6’sı yüksek lisans mezunu olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerin yaş gruplarına göre dağılımları incelendiğinde, katılımcıların 4’ü 20-29 yaş aralığında; 5’i 30-39 yaş aralığında olduklarını beyan etmişlerdir. 40-49 yaş aralığında olan katılımcı öğretmenlerin sayısı 9; 50-59 yaş aralığında olduğunu belirten öğretmenlerin sayısı ise 6’dır.

Katılımcı öğretmenler hizmet süreleri bakımından incelendiğinde, 5 öğretmenin 10 yılın altında hizmet süresi olduğunu belirtmiştir. 9 öğretmenin 10-19 yıl arası hizmeti var iken; 6 öğretmenin hizmet süresi 20-29 yıl arasındadır. 30 yılın üzerinde hizmeti olan öğretmen sayısı 4’tür.

Araştırmaya dâhil edilen öğretmenlerin demografik bilgilerin yer verildikten sonra, öğretmenlerin düşünme, düşünme becerileri, eleştirel düşünme becerisi, okuduğunu anlama ile eleştirel düşünme becerisi arasındaki ilişkiye yönelik görüşleri çalışmanın bundan sonraki kısmında irdelenmektedir.

4.2. Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Becerilerine Yönelik Görüşleri

Katılımcı öğretmenlere “düşünme kavramı hakkındaki görüşleri” sorulmuştur

Tablo 2: Düşünme Kavramına Öğretmenlerin Yönelik Görüşleri

Düşünme Kavramına Yönelik Görüş ve İfadeler	Katılımcılar							Toplam
	(K6)	(K7)	(K15)	(K18)	(K20)	(K22)	(K23)	
Sorunlar hakkında fikir ve çözüm üretme, problemler karşısında harekete geçme, güçlükler karşısında sonuca varma								7
Zihinsel bir süreç; zihnin sonuca varmak için yaptığı inceleme; zihinde oluşan fikir; fikir üretme yeteneğidir	(K2)	(K7)	(K10)	(K11)	(K14)	(K24)		6
Akıl süzgecinden geçirme; akıl yürütme; aklın bilinen ve bilinmeyenleri yorumlaması; bilgilerin yorumlanması.	(K3)	(K4)	(K10)	(K12)	(K15)	(K19)		6
Aklın kendine özgü faaliyetleri ve eylemidir	(K5)	(K8)	(K12)	(K13)	(K17)			5
Beynin çok yönlü çalışmalarından birisi; beynin karar verme ve kurgulama yeteneğidir.	(K1)	(K11)	(K14)	(K19)				4
Aklın özgürce yaptığı eylem; düşünmek özgürlüktür.	(K2)	(K13)	(K21)					3
İnsanların duyularını, gözlemlerini, bilgilerini muhakeme etmeleridir. Bilgileri karşılaştırarak karar verme etkinliğidir.	(K9)	(K10)						2
Sorgulama, beyin jimnastiğidir.	(K3)	(K14)						2
Bir konu üzerinde varsayımlarda bulunulmasıdır.	(K16)							1
Analiz etme yeteneğidir	(K20)							1

Katılımcı öğretmenler, düşünme kavramı hakkında farklı görüşler ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin görüşleri sıklık tablosuna yansıtılmıştır. Buradan hareketle, öğretmenlerin “yedi”sinin düşünme kavramını açıklarken, “çözüm üretmek, fikir üretmek ve sonuca aktarmak” kelimelerini kullandığı dikkati çekmiştir. Burada dikkati çeken kavramlar, eleştirel düşünme ile ilgili olan “sonuç elde etme ve sonuca varma” kavramlarıdır.

Düşünme “zihinsel bir süreç; zihnin sonuca varmak için yaptığı inceleme; zihinde oluşan fikir; fikir üretme yeteneği” şeklinde “altı” ayrı öğretmen tarafından vurgulanmıştır.

Öğretmenlerin “altısı” düşünme kavramını “akıl süzgecinden geçirme; akıl yürütme; aklın bilinen ve bilinmeyenleri yorumlaması; bilgilerin yorumlanması” şeklinde açıklamıştır. Eleştirel düşünmenin basamaklarından birisi olan “yorumlama” kavramına yer verilmesi dikkati çekmektedir.

Düşünmeyi, “aklın kendine özgü faaliyet ve eylemi” şeklinde ifade eden öğretmen sayısı “beştir”. Düşünme kavramını, “beynin çok yönlü çalışması, beynin karar verme ve kurgulama yeteneği” olarak açıklamada bulunan öğretmen sayısı “dörttür”. Öğretmenlerin, karar verme ve kurguda bulunma ifadelerinin altı çizilebilir.

Öğretmenlerden üçü, düşünmenin özgürlük olduğunu belirtip, düşünmeyi “aklın özgürce yaptığı eylem” olarak tanımlamıştır. Eleştirel düşünme için gerekli olan unsurlardan birisi de özgür düşüncedir. Özgürlük ifadesi bu yönüyle önem arz etmektedir.

Düşünmek “sorgulamaktır” şeklinde ifade de bulunan iki katılımcı ve düşünme ile ilgili “insanların duygularını, gözlemlerini, bilgilerini muhakeme etmeleridir. Bilgileri karşılaştırarak karar verme etkinliğidir” şeklinde açıklama yapan iki katılımcı bulunmaktadır. Sorgulama, karşılaştırma, muhakeme etme, gözlemlerde bulunma eleştirel düşünme için gerekli becerilerdir.

Katılımcı öğretmenlerden birisi “analiz etme” bir diğeri ise “varsayımda bulunma” ifadeleri ile düşünme kavramını tanımlamıştır. Eleştirel düşünmenin basamaklarından birisi olan analiz etme basamağına vurgu dikkati çekmektedir.

Katılımcı öğretmenlere “düşünme becerileri hakkındaki görüşleri” sorulmuştur.

Tablo 3: Düşünme Becerilerine Yönelik Öğretmenlerin Görüşleri

Düşünme Beceri Türleri	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14	K15	K16	K17	K18	K19	K20	K21	K22	K23	K24
Eleştirel Düşünme	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Yansıtıcı Düşünme		+	+	+			+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Yaratıcı Düşünme	+	+	+	+		+	+	+	+	+		+	+					+		+	+			
Analitik Düşünme		+	+				+	+	+	+	+	+			+	+	+				+			
Tümevarımsal Düşünme		+		+			+			+	+							+		+	+			
Tümdengelsel Düşünme		+		+			+			+	+									+	+			
Analojik Düşünme		+																			+			
Sorgulayıcı Düşünme																		+		+				
Empatik Düşünme								+			+													
Dönüşümsel Düşünme		+																						
İnovatif Düşünme											+													
Toplam	2	7	4	5	1	2	5	4	4	6	7	4	4	1	3	3	3	5	1	6	7	1	1	1

Öğretmenlerin düşünme becerilerine yönelik görüşleri sıklık tablosuna yansıtılmıştır. Tablo çerçevesinde şu değerlendirmelerde bulunulabilir. Katılımcı öğretmenler ortalama “dört düşünme türünü” belirtmişlerdir. Katılımcı öğretmenlere düşünme beceri türleri hakkındaki görüşleri sorulduğunda, tüm öğretmenler eleştirel düşünme becerisini vurgulamıştır. Çalışmanın konusu eleştirel düşünme becerisi olduğu verilen cevapların buna yönelik olması beklenen bir durumdur. Bunun dışında, düşünme becerisi türleri içerisinde, yansıtıcı ve yaratıcı düşünme becerileri üzerinde öğretmenlerin çoğunluğu hem fikir olmuşlardır.

Analitik düşünme, tümevarımsal ve tümdengelsel düşünme türleri de öğretmenler tarafından öncelikli olarak ifade edilen düşünme türleridir. Bu düşünme türleri dışında, analojik, sorgulayıcı ve empatik düşünme türleri ikiye öğretmen tarafından zikredilmiştir. İnovatif ve dönüşümsel düşünme birer öğretmen tarafından dile getirilmiştir.

Katılımcı öğretmenlere “eleştirel düşünme nedir” “eleştirel düşünme süreci hangi aşamaları içerir” soruları yöneltilmiştir

Tablo 4: Eleştirel Düşünme Becerisine Yönelik Öğretmenlerin Görüşleri

Eleştirel Düşünmeye Becerisine Yönelik Kavramlar	Katılımcılar												Toplam
	K2	K3	K5	K9	K10	K11	K12	K15	K16	K17	K18	K20	
Sorgulama	K2	K3	K5	K9	K10	K11	K12	K15	K16	K17	K18	K20	12
Değerlendirme	K1	K8	K9	K11	K13	K14	K18	K20	K23	K24			10
Yorumlama	K2	K3	K5	K8	K11	K14	K15	K16	K17				9
Akıl Yürütme	K8	K9	K12	K13	K16	K20	K23	K24					8
Ön Yargıdan Uzak Durma	K10	K11	K12	K13	K16								5
Analiz	K7	K13	K14	K23									4
Sonuç Çıkarma/Çıkarım	K17	K18	K19	K22									4
Çözüm Üretme	K9	K15	K16	K18									4
Bilgi Toplama ve Araştırma	K8	K16	K18										3
Karar Verme	K11	K19											2
Fikir Üretme	K19	K20											2

Katılımcı öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerine yönelik görüşleri sıklık tablosuna yansıtılmıştır. Sıklık tablosunda görüleceği üzere katılımcı öğretmenler, eleştirel düşünme becerisi hakkında farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Öğretmenlerin yarısı (on iki öğretmen) eleştirel düşünme denilince, eleştirel düşünmenin dayanaklarından birisi olan “sorgulama” kavramını vurgulamıştır.

Katılımcı öğretmenlerden on tanesi, eleştirel düşünmenin basamaklarından birisi olan “değerlendirme” boyutunun altını çizmiştir. Dokuz öğretmen ise, eleştirel düşünmenin “yorumlama” düzeyine vurgu yapmıştır.

Eleştirel düşünme arasında ilişki kuran ve görüşme gerçekleştirilen öğretmenlerden, dördü eleştirel düşünmenin “analiz basamağını” ve dördü de “çıkarımda bulunma basamağını” ifade etmiştir.

Sekiz öğretmen, eleştirel düşünme denilince akıl yürütme; beş öğretmen ön yargıdan uzak durma; dört öğretmen çözüm üretme; üç öğretmen ise bilgi toplama ve araştırma kavramlarını ön plana çıkarmıştır. İkişer öğretmen, karar verme ve fikir üretme kavramları ile eleştirel düşünme becerileri arasında ilişki kurmuştur

Katılımcı öğretmenlere “eleştirel düşünmeyi etkileyen faktörler nelerdir” sorusu yöneltilmiştir

Araştırmaya katılım gösteren sınıf öğretmenlerine “eleştirel düşünmenin gelişimini etkileyen veya engelleyen faktörler” hakkındaki görüşleri sorulmuştur. Katılımcı öğretmenler bu konuda toplumsal yapı ve aileden kaynaklanan sorunların öncelikli olarak etkili olduğunu belirtmişlerdir.

K6:...Öğrencilerin yaşadığı sosyal çevre; toplumsal baskı ve toplum olarak eleştiriye kabulleneme, ailenin içinde bulunduğu çevreden kaynaklı sorunları öncelikli olarak etkilidir. Aileler üzerindeki toplum baskısı da eleştirel düşünme becerileri oluşturabilme açısından bir engeldir. Ailelerin ‘Başkaları ne söyler?’ düşüncesi çocukları üzerinde etkili olmaktadır.

K5:...Ailelerin sosyo-ekonomik düzeyleri ve çocukların eleştirel düşünme becerileri geliştirebilmeleri açısından önemlidir.

K19:...Ailenin çocuğa bakışı, aile ortamı ve aile yaşantısı da eleştirel düşünmeyi etkilemektedir. Olumsuz anne baba tutumları, ailede özgür ve demokratik tutuma imkan verilmemesi eleştirel düşünmenin önündeki engellerdir.

K1 katılımcısı eleştirel düşünmeyi etkileyen/engellenen faktörlerin başında ailenin geldiği yönünde görüş beyan etmiştir. “...çünkü, toplumumuzda kararlar büyükler tarafından alınır ve çocuklar karar alma sürecine dahil edilmezler. Hatta alınan kararları sorgulamak da yanlış sayılır. Büyüklerin yanında konuşulmaz gibi toplumsal normlar da eleştirel düşünmenin gelişimini engeller”

Katılımcı öğretmenler, bireylerin eleştirel düşünme becerileri üzerinde ailenin yanında eğitimciden kaynaklanan sorunların da etkili olduğunu ifade etmiştir.

K1: Çok katı disiplin anlayışına sahip bir eğitimcinin oluşturduğu sınıf atmosferi de eleştirel düşünmenin önündeki en büyük engellerdendir. Farklı düşüncelerin ötekileştirildiği ya da farkı düşünmenin suç sayıldığı bir ortamda eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi beklenemez.

K7: Öğrencilerini sorgulamaya, merak etmeye, araştırmaya teşvik etmeyen, bununla birlikte çok soru soran ve düşüncelerini ifade etmeye çalışan öğrencilerden pek hoşlanmayan

öğretmenlerin bulunduğu sınıf ortamları eleştirel düşünme becerileri geliştirebilmenin önündeki büyük engellerdendir.

K13: Eğitiminin kişilik/karakteristik özellikleri eleştirel düşünme becerilerinin gelişiminde etkilidir.

K6: Okuldaki arkadaş ortamı ve eğitimcilerin tutumu eleştirel düşünme becerileri üzerinde etkilidir.

K9: Ezbercilik, tek yönlü anlatım, öğrencilerin soru sormalarına izin verilmemesi gibi eğitimcilerden kaynaklı sorunlar eleştirel düşünme becerilerinin önündeki engellerdir.

K10: Çok eleştiren ve bunu ifade edebilen öğrencilerden pek hoşlanılmadığını ifade etmiştir.

Öğrencilerden kaynaklı sorunlar da eleştirel düşünme becerilerini etkilemektedir. Bu konuda görüş bildiren katılımcılar (K5, K6, K9, K15, K16, K18) öğrencilerin yaş seviyeleri, öğrencilerin kişilik özellikleri, öğrencilerin cinsiyetleri gibi kişisel özelliklerinin etkili olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında, öğrencilerin karakteristik özellikleri içinde “tek taraflı düşünmek, bilgisizlik, ön yargılı olmak, bencil olmak, inatçı olmak, ön yargı” gibi hususların varlığı da eleştirel düşünme becerilerini olumsuz etkilemektedir. Öğrencilerin her şeyi hazır bulması, ezbercilik ve sorgulamanın olmaması, öğrencilerin fazla kitap okumaması, okuma alışkanlıklarının olmaması, yeterli dil eğitiminin olmaması eleştirel düşünme becerisinin gelişiminin önündeki engellerdir.

K1 katılımcısı eleştirel düşünmeyi etkileyen/engelleyen faktörlerin başında ailenin yanında eğitim programlarının da etkili olduğu yönünde görüş beyan etmiştir:

K1: Eğitim programlarımız eleştirel düşünmeyi desteklemekten ziyade öğrenciyi pasif kılan bir yapıya sahiptir. Gerek eğitim-öğretim esnasında kullanılan yöntem ve teknikler gerekse ders kitaplarımız eleştirel düşünme eğitiminin çok uzağındadır. Ayrıca sene boyu yetiştirilmesi gereken müfredat programı öğretmenin farklı etkinlikler yapmasının önündeki engellerdendir.

Fiziksel ortamdan kaynaklı sorunlar ve teknolojik imkânlar da eleştirel düşünme becerisini olumsuz yönde etkilemektedir. K14 katılımcısı, okul ortamı, medyanın ve sosyal medyanın etkisi, teknoloji bağımlılığı gibi hususları eleştirel düşünmeyi etkileyen faktörler olarak görmektedir.

Katılımcı öğretmenlere “eleştirel düşünmenin geliştirilmesi, bireysel gelişim açısından; eğitim açısından ve sosyal açıdan nasıl bir öneme sahiptir” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

Eleştirel düşünmenin geliştirilmesi, bireylerin bireysel gelişimleri açısından büyük öneme sahiptir. Araştırmaya katılan öğretmenler bu konuyu destekler biçimde farklı görüşler ortaya koymuştur:

K1: Eleştirel düşünebilen bireyler, varlığının farkına vardığı gibi yaşadığı toplumda da değerli olduğu hissini yaşar. Düşünen insan fikir yönünden zengindir. Fikir üretir, hayal kurar, yaratıcıdır ve üretkendir. Kendisine sunulan düşüncelerin artı ve eksi yönlerini görebilir.

K3: Değişik fikirleri olan, sorunları irdeleyen, konulara farklı açıdan yaklaşan bireyler yetişmesine imkân sağlanır. Bireylerin ufku gelişir, kendine güveni artar ve yeni fikirler üretir.

K6: Bireylere dikkat, deneyim ve özgüven kazandırır. Yorumlayan, kendine güvenen, farklı bir fikir üreten bireyler yetişir. Bireyin kendine karşı özgüveni oluşur ve olayların farklı yönlerini görebilme becerisi kazandırır.

K5: Eleştirel düşünme, bireylerin değerlendirme yeteneğini geliştirir ve daha iyi öğrenmesine fırsat tanır.

K8: Bireyin sorgulamasını, değerlendirmede bulunmasını ve çok yönlü bakış açısı kazanma yetisini olumlu yönde etkiler. Bireylerin bakış daha iyi gelişir. Bireylerin, araştırma, gözlemeleme isteği de artar.

K10: İnsanlara ve düşünce yapılarına ön yargıyla yaklaşılmasının önüne geçer. Bireylerin, olaylara objektif bakabilme becerisini kazandırır.

K12: Eleştirel düşünmenin geliştirilmesiyle, bireylerin bilgi edinmesi ve bu bilgiyi kullanması ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesi sağlanır. Bireyin akli ve vicdanıyla hareket etmesini, tarafsız olmasını ve empati yeteneğinin gelişmesini sağlar.

K15: Kendini gerçekleştirmiş, özgüvenin yüksek olduğu bireylerin yetişmesine imkân sağlar. Bireylere özgüven, dikkat ve beceri kazandırır.

K22: Farklı düşünceler dikkate alınır, bireyler sorgular ve eksik yönlerini düzeltir. Eleştirilmekten korkmaz ve olaylara farklı bakış açıları ile bakar.

K24: Eleştirel düşünme sayesinde bireyin kendi düşüncelerinin farkında olması, tutarlı ve farklı olanları ayırabilmesi, farklılıkları görebilmesi, başkalarının düşüncelerini anlaması noktasında bireysel katkı sağlar

Eleştirel düşünmenin geliştirilmesi, hem öğrenciler hem de öğretmenler açısından ve dolayısıyla eğitim için de büyük öneme sahiptir. Araştırmaya katılan öğretmenler bu konuyu destekler biçimde çeşitli görüşler ortaya koymuştur:

K1: Eleştirel düşünmenin geliştirilmesi, eğitimin demokratik bir atmosferde sürdürülebilmesine ortam hazırlar. Farklı buluş açıları ile problemin çözümüne ışık tutar. Öğrencilerin çok yönlülüğüne imkân sağlar, zengin bir eğitim ortamı yaratır.

K2: Öğrenciler bir olayı bir durumu tek bir noktadan değil her yönüyle analiz edilebilir. Öğrencilerin probleme tek açıdan değil birçok yönden bakmasını sağlar.

K4: Öğrencilerin başarıları ve özgüveni artar. Öğrencilerde özgüveni ve dikkati artırır. Takım çalışmasına katkı sağlar.

K7: Öğrencilerin merak duygusunu artırır ve bireyleri araştırma fikrine yönlendirir. Öğrencilerin fikrini açıkça beyan etmesine imkan sağlar.

K9: Her alanda bir yenilik, değişim ve kalkınma istiyorsak kesinlikle eğitimde eleştirel düşünme becerisinin önünün açılması gerekmektedir. Çünkü eğitim her türlü gelişimin ana merkezinin çekirdeğini oluşturmaktadır.

K11: Eleştirel düşünmenin geliştirilmesinde, eğitimin önemi büyüktür. Bu şekilde yetişen bireyler sosyal açıdan değişimi sağlarlar.

K12: Eleştirel düşünme becerisini kullanamayan öğrenciler ezbercilikten öteye geçemez. Hedefe ulaşmak için farklı yollar denemeye cesaret edemez. Eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi ile bilginin ezber yoluyla kazanılması yerine eleştirel şekilde düşünerek ve sorgulayarak elde etmesine imkân sağlanır.

K13: Kendine güvenen, düşünen, irdeleyen, yorum yapabilen nesillerin yetişmesine katkı sağlar. Öğrencilerin davranış ve kazanımlarının içselleştirilmesini kolaylaştırır.

K15: Eleştirel düşünme becerisi yüksek öğrenciler daha başarılı olur. Sorunlara yönelik daha fazla çözüm yolları bulur. Öğrencilerin dikkatini artırarak, hata oranını azaltma, özgüven artırma gibi becerilerin kazanmasına zemin hazırlar.

K20: Öğrencinin kendisini sorgulatmasına, ayrıca öğretmenin kendisini sorgulamasına imkan sağlanır.

Eleştirel düşünmenin geliştirilmesi, bireysel gelişim açısından ve eğitim açısından olduğu kadar sosyal açıdan da büyük öneme sahiptir. Araştırmaya katılan öğretmenler bu konuyu destekler biçimde birçok görüş ortaya koymuştur:

K1: Eleştirel düşünmenin geliştirilmesi sosyal açıdan büyük bir öneme sahiptir. Çünkü eleştirel düşünebilen ve bunu ortaya koyabilen ve tartışabilen insanlar kendilerini daha iyi ifade edebilirler. Olayların ve varlıkların farkına varırlar. Fikir alışverişinde bulunurlar.

K2: Olayları olduğu gibi değil yorumlayan ve sorgulayan bir toplum oluşur. Toplumun gelişimi açısından eleştirel düşünmenin geliştirilmesi önemlidir.

K24: Eleştirel düşünme becerisi olaylara farklı bakış açısı kazandıracığı için bireylerin hayatlarını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda, sosyal problemlerin çözülmesine yardımcı olur.

K9: İnsanların, toplum içinde ben de varım demesine ve sosyalleşmesi için eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi gerekmektedir. Olaylara farklı açıdan bakma, empati kurma, sosyalleşme ve toplumsal hoşgörüyü artırır.

K14: Sosyal olayları daha doğru yorumlama yeteneğine sahip olurlar. Toplumdaki yanlış bilgiler ve uygulamalar sorgulanır. Diğer taraftan karşı fikirleri kabulü demokrasinin yerleşik hale gelmesi açısından önemlidir.

K17: Sosyal açıdan, sorgulayan, kendine güvenen bireyler yetişir. Eleştirel düşünen bir toplum kendine güvenen, sorgulayan ve yaratıcı bir toplum olur.

K18: Birbirinin fikrine saygı duyan hoşgörülü bir toplum oluşur.

K23: Toplumun kalkınması aydınlanmaya, aydınlanma ise eleştirel düşüncenin gelişmesine bağlıdır. Eleştirel düşünceye sahip olan bir birey toplum sorunlarına odaklanır ve çözüm üretir.

4.3. Okuduğunu Anlama ve Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişkiye Yönelik Öğretmenlerin Görüşleri

Katılımcı öğretmenlere “okuma alışkanlığı ile eleştirel düşünme arasında nasıl bir ilişki vardır” sorusu yöneltilmiştir.

Katılımcı öğretmenler, okuma alışkanlığı ile eleştirel düşünme becerisi arasındaki nasıl bir ilişki olduğuna dair farklı görüşler beyan etmişlerdir. Katılımcı öğretmenlerin hepsi eleştirel düşünme ile okuma alışkanlığı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu beyan etmişlerdir. K5, K6 ve K19 katılımcı öğretmenler “okuma alışkanlığı, eleştirel düşünmenin gelişmesine katkı sağlar; okuma alışkanlığı olan bireyler, eleştirel düşünmeye açık bireylerdir” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

K21 ve K22 katılımcılar, “okuma alışkanlığı, yeni düşünceler arama veya düşünceyi geliştirme açısından önemli bir faktördür” ve “okuma alışkanlığı gelişen kişilerin durumlara bakış açısı gelişir, yeni fikirler üretebilme becerileri artar” şeklinde ifade beyan ederek, okuma alışkanlığının yeni fikirler üretmek için önemli olduğu vurgusunda bulunmuşlardır.

K9 katılımcısının ifade ettiği gibi, “okuma alışkanlığı eleştirel düşünme becerisinin temelini oluşturan ilk ve en önemli aşamadır”. İnsanlar, okudukça kendilerini daha rahat ifade ettiklerini K10 katılımcı öğretmen beyan etmiştir.

K12 katılımcısı, “Okuma alışkanlığı düşünme becerisini geliştirir. Okuma alışkanlığı birey, farklı eserleri farklı yazarları okuyup inceleme alışkanlığı kazanır, böylece okuduğu kitapları karşılaştırabilir. Bu şekilde bireylerin eleştirel düşünme becerisi gelişir” şeklinde ifade de bulunmuş ve okuma alışkanlığının bireylerin eleştirme becerilerini de geliştireceğini vurgulamıştır. Benzer bir ifade K1 katılımcısı ve K14 katılımcısı tarafından da dile getirilmiştir.

K1:...Okuma alışkanlığı ile eleştirel düşünme becerisi arasında kuvvetli pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Okumayı seven insanların, okuma alışkanlıkları da vardır. Okuma alışkanlıkları olan insanlar, okudukları metin, makale ve kitaplarda savunulan düşünceleri irdeleyebilir. Eleştirel bir yaklaşımla, artılarını ve eksiklerini değerlendirilebilir. Körü körüne kabul etmezler veya reddetmezler.

K14:...Eleştirel düşünceye sahip olmayan bir birey, bilgiyi doğrudan alır ve kabul eder. Çok kitap okuyan insanlar, sorgulayarak düşünürler ve bilgiyi yapılandırır.

“Okuma alışkanlığı kazanmış bireylerde, değerlendirme, ilişkilendirme ve problem çözebilme becerileri gelişmiştir. Dolayısıyla eleştirel düşünmeye katkısı açıktır” şeklinde görüş belirten K11 katılımcısı eleştirel düşünmenin basamaklarından değerlendirme basamağına atıf yapmıştır. Eleştirel düşünme ile ilişkili kavramlardan birisi olan sorgulama, araştırma ve karşılaştırmaya yönelik araştırmaya katılan öğretmenler (K7, K23 ve K15) farklı görüşler dile getirmiştir:

K7:...Öğrencilere öğretim sürecinin her aşamasında sorgulamayı, araştırmayı aşlamak gerekir. Araştırma aşamasında okuma yaparak, okuduğunu anlama ile eleştirel düşünme becerisi eş zamanlı olarak gelişmesine imkân sağlanır

K23:...Bireyin eleştirel düşünmeye sahip olmasının temel koşulu, iyi bir okuyucu olmasından geçer. İyi okuyucu eleştirel düşünür, sorgular. Karşılaştığı sorunlara çözümler üretebilir

K15:...Okuma alışkanlığı gelişen bireyler, olaylar hakkında farklı görüşleri karşılaştırarak öğrenebilir. Okuyan insanlarda eleştirel düşünme becerisi gelişir

Eleştirel düşünme ve okuma anlama ilişkisi noktasında, K18 katılımcısı “okuma alışkanlığı olan bireylerin olaylara bakış açısı geniş olacağı için eleştirileri belirli kalıplarda sınırlı kalmayacaktır. Eleştirel düşünme ve farklı düşünebilmek için önce okuma alışkanlığı edinmek gerekir” şeklinde ifade ortaya koymuştur. K20 katılımcısı ise “çok okuma, anlamayı hızlandırır. Okuma alışkanlığı, fikirlerin gelişmesine katkı sağlar. Çok okuyan, daha eleştirel düşünüp, durumlar karşısında daha farklı bakış açıları geliştirebilir” görüşünü belirtmiştir. Tüm bu ifadelerden yola çıkarak fikirlerin çeşitlenmesi ve gelişmesi için okuma alışkanlığının kazandırılmasının önemine vurgu yapılabilir.

Katılımcı öğretmenlere “okuduğunu anlama ile eleştirel düşünme becerisi arasında nasıl bir ilişki vardır” sorusu yöneltilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenler, okuduğunu anlama ile eleştirel düşünme becerisi arasındaki ne tür bir ilişki olduğuna dair çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Araştırmaya katılan öğretmenler tümü eleştirel düşünme ile okuduğunu anlama arasında doğrusal ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. K6, K9, K16, K17 katılımcıları bu konuda benzer görüş bildirmişlerdir:

K6:... Okuduğunu anlayan bireyler eleştirel düşünebilme yeteneğine sahip olurlar.

K9:... Okuyan ve okuduğunu anlayan bireyler, eleştirel düşünmenin önemini kavrayan ve eleştirel düşünme becerisi gelişmiş bireylerdir.

K16:... Okuduğunu anlama becerisi eleştirel düşünmenin gelişiminde etkilidir.

K17:... Okuduğunu anlayan bireyler, eleştirel düşünme becerisi yüksek kişilerdir.

K11 katılımcısı öğretmen şu ifadeleri ortaya koymuştur. “Eleştirel düşünme becerisine sahip bireyler, okuduğunu daha iyi anlayıp, yorumlama becerisini kazanırlar. Eleştirel düşünme becerisine sahip bireyler, sorgulama yeteneğine sahip oldukları için okuduklarını daha iyi kavrayabilmektedir”. Eleştirel düşünme becerilerinin basamaklarından birisi olan yorumlamaya vurgu yapılmıştır. Yorumlama ile ilgili diğer katılımcılarda (K5, K13, K20, K22) görüş beyan etmişlerdir:

K5:... Okuduğunu anlama becerisi yüksek olan bireylerin yorum yapma ve analiz becerileri de iyi olacağı için eleştirel düşünme yetenekleri aynı oranda olumlu olarak etkilenir.

K13:... Okuduğunu anlayan bireyler, daha yüksek düzeyde eleştirel düşünme becerisine sahip olurlar. Okuduğunu anlama becerisi gelişmiş bireyler, okuduklarını yorumlarlar

K20:... Okuduğunu anlama becerisi yüksek bireyler, okuduklarına farklı açılardan bakıp yorum yapabilirler.

K22:... Okuduğunu çok boyutlu düşünebilir ve yorumlayabilir

Eleştirel düşünmenin basamaklarından birisi de sonuç elde etme ve çıkarımda bulunmadır. Eleştirel düşünmenin basamaklarından çıkarımda bulunma ile katılımcı öğretmenler (K12, K23) şu vurguları ortaya koymuştur:

K12:... Okuduğunu anlama becerisine sahip bireylerin, okunandan anlam çıkarma ve yorumlama becerileri gelişmiştir. Eleştirel düşünme, çok yönlü düşünmeyi ve bilgiyi etkin bir şekilde kullanma yeteneğini olumlu yönde etkiler

K23:... Eleştirel düşünme becerisi olan bir birey, okuduğunu anlar, sonuç çıkarır ve ona göre davranış belirler.

Araştırmaya katılan öğretmenlerden K7 katılımcısı “bireylerin okuduklarını anlayabilmeleri, zihninde canlandırıp değerlendirmeleri onları eleştirel düşünmeye yönlendirir” şeklinde açıklamada bulunmuştur. K10 katılımcısı ise, “okuduğunu anlayan bireyler, fikirleri karşılaştırırlar, değerlendirir ve ilişkilendirirler” biçiminde açıklama yapmıştır. Bu ifadelerden hareketle, öğretmenlerin, eleştirel düşünmenin altı basamağından birisi olan değerlendirme aşamasına vurgu yaptıkları şeklinde bir çıkarımda bulunulabilir.

K1 katılımcısı, “okuduğunu anlayabilen bir birey karşılaştığı yeni durumların farklı boyutlarını göz önünde bulundurup daha farklı edinimler elde eder” ve K2 katılımcısı “okuduğunu anlama becerisi, farklı bakış açıları kazanabilme yönünde olumlu katkı sağlar” şeklinde açıklamada bulunarak okuduğunu anlamının farklı kazanımlar elde edilmesine katkı sağlayacağı yönünde görüş bildirmişlerdir.

K8 katılımcısı, okuduğunu anlama ve eleştirel düşünme arasındaki nasıl bir ilişki olduğuna dair soruya “yeni öğrenilen bilgilerin yapılandırılıp anlamlı hale getirilebilmeleri için eleştirel düşüncenin süzgecinden

geçirilmesi gereklidir” şeklinde cevap vermiştir. Buradan hareketle, yapılandırma ve anlamlandırma kavramlarına atıf yapıldığı söylenilebilir.

K21 ve K18 katılımcıları, eleştirel düşünmenin tüm aşamalarına vurgu yaparak, “değerlendirme, analiz, çıkarım, yorumlama ve açıklama” kavramlarına atıf yapmışlardır.

K18:...Okuduğunu anlama becerisi yüksek kişiler, yorumlama, irdeleme, değerlendirme, açıklama, muhakeme etme, kavrama, sentez, analizde bulunma gibi eleştirel düşünmenin temel unsurlarına sahiptirler

K21:...Eleştirel düşünme ve okuduğunu anlama becerilerine sahip bireyler, yorumlama, analiz etme, değerlendirme ve sorgulama yeteneğine sahiptirler. Her iki beceride de, düşünme, kendi yorumunu katma ve mantık arama bulunur

Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerinden hareketle, okuduğunu anlama düzeyinin yükselmesi, eleştirel düşünmenin alt becerileri dâhil olmak üzere eleştirel düşünme becerisini gelişimine katkı sağlamaktadır.

Katılımcı öğretmenlere “öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri ve eğilimlerini nasıl geliştirebiliriz” sorusu yöneltilmiştir.

Öğrencilerde eleştirel düşünme becerileri ve eğilimlerini geliştirilmesi için neler yapılacağı üzerinde durulması gereken önemli konulardan birisidir. Araştırma kapsamında katılımcı öğretmenlere, “öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri ve eğilimlerinin nasıl geliştirilebileceğine” dair soru yöneltilmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplardan yola çıkarak öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine yönelik getirilecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- ✓ Öğrencilere daha çok söz hakkı verilmelidir. Örnek hikâyeler veya metinler üzerinden sorular yöneltilip, o konuyla ilgili düşünceleri sağlanabilir. Birbirlerini dinlemeleri sırasında farklı düşüncelere saygı göstermelerini öğütleyip cesaretlendirilebilir. Kendisinden farklı düşünen bireylere hoşgörüyle yaklaşımları gerektiği vurgulanabilir.
- ✓ Öğrencilerin fikirleri önemsenmelidir. Öğrencilere söz hakkı verilmeli ve konuları kısıtlamaksızın fikirlerini ifade etmelerine izin verilmelidir. Öğrencilerin, kendilerine değerli oldukları hissettirilmelidir.
- ✓ Ezbere dayalı bir eğitim sistemi yerine öğrendikleri bilgileri sorgulamaları, sorulan sorulara da kendi bakış açılarıyla, yorumlayarak düşüncelerini tarafsızca ifade etmelerine imkân sağlanmalıdır.
- ✓ Bilgiyi hazır olarak sunmak yerine, farklı yollardan bilginin edinilmesinin önü açılmalı, öğrencilere sorgulama ve yorumlama imkânı sağlanmalıdır. Bu bağlamda, öğrencilerin soru sormalarına fırsat tanınmalı. Öğrenciler tarafından sorulan sorulara mutlaka cevap verilmelidir.
- ✓ Okuyan insanların olaylara bakış açısı farklıdır. Sürekli bilgi edinmek ister. Okumak düşünceleri besler. Öğrencilere okuma alışkanlığı kazandırılmalı, örneklerle okuma imkânı sunulmalıdır.
- ✓ Öğrencilerin, okuduğunu anlama, analiz, sentez ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için beyin fırtınası, soru cevap tekniği, altı şapka tekniği gibi çeşitli yöntemler kullanılmalıdır.
- ✓ Öğrencilere ön yargısız dinleme öğretilmelidir.
- ✓ Öğrencilerin konulara yaklaşımlarında konuyu farklı açılardan düşünerek değerlendirmeleri sağlanmalıdır.
- ✓ Eğitim öğretim faaliyetlerinde öğrenci merkezli olan öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır. Dersler öğrencileri aktif kılacak, görsel işitsel materyallerle desteklenmeli, eleştirel düşünme becerileri geliştirilmelidir.
- ✓ Eğitim öğretim sürecinde tartışma, münazara, panel gibi etkinlikler düzenlenmesi ve düzenlenen etkinliklere öğrencilerin dâhil edilmesi öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirecektir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Karaman il merkezinde gerçekleştirilen araştırma sonucunda elde edilen bulgular dikkate alındığında eleştirel düşünme becerisi ile okuduğunu anlama arasında doğrusal bir ilişki olduğu yönünde çıkarımda bulunulabilir. Okuduğunu anlama düzeyinin yüksek olduğu öğrencilerin, eleştirel düşünme becerilerinin de

yüksek olduğu; eleştirel düşünme becerisine sahip öğrencilerin de hem okuma alışkanlıklarının hem de okuduğunu anlama düzeylerinin yüksek olduğu yönünde görüşler ortaya konulabilir.

Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin iyileştirilebilmesi ve okuduğunu anlama düzeylerinin yükseltilebilmesi için öğretmenlere de önemli görevler düşmektedir. Buradan hareketle çalışmada elde edilen bilgi ve bulgular eşliğinde aşağıdaki sonuç ve öneriler ortaya konulabilir:

- ✓ Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerine yönelik farkındalık düzeylerinin çok yüksek olmaması sınıf ortamında yürütülen etkinliklerde başarıya istenen düzeyde ulaşılmasına engel olacağından, öğretmenlerin her branşta özellikle lisansüstü eğitim düzeyinde akademik ilgi ve bilgi düzeylerinin artırılmasına yönelik imkân sağlanmalıdır.
- ✓ Öğretmenlere yönelik, meslek hayatları süresince Milli Eğitim Bakanlığı ve İl ve İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından hazırlanan Hizmet İçi Eğitim Programları ve diğer program ve uygulamalar aracılığıyla eleştirel düşünme becerilerinin artırılmasına yönelik girişimlerde bulunulabilir.
- ✓ Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerileri konusunda farkındalık ve bilgi düzeylerini artırmaları, öğrencilerinin eleştirel düşünme becerisi kazanmaları noktasında önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.
- ✓ Eğitim-Öğretim Programının içeriği de öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi kazanmaları için önemli bir enstrümandır. Katılımcı bir yönetim anlayışı benimsenerek, eğitim öğretim programları düzenlenirken öğretmenlerin sürece dâhil edilmesi öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi kazanmalarına katkı sağlayabilir.
- ✓ Sınıf ortamı ve fiziki şartların iyileştirilmesi öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilecek faktörlerdir. Kalabalık sınıf ortamlarının hem öğrenci hem de öğretmen açısından verilen eğitim-öğretim hizmetlerine etkisi bulunduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda, 20-24 arası öğrencinin öğrenim gördüğü sınıfların oluşturulması ideal sınıf ortamının hayata geçirilmesinin öğrencilerin okuduğunu anlama düzeylerinin yükseltilmesine ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- ✓ Eğitimciler tarafından her öğrencinin kendisini rahatlıkla ifade edebileceği bir atmosfere sahip, hoşgörü ortamının olduğu bir sınıf ortamı oluşturulması da öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri ve becerilerine katkı sunabilir.

Çalışmanın sonucu olarak, bundan sonra yürütülecek akademik çalışmalarda ve akademik araştırma yapacaklara şu öneriler sunulabilir. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri ve/veya okuduğunu anlama başarı düzeylerinin tespitinin yapılacağı çalışmalarda öğretmenlerin cinsiyetleri, öğretmenlerin eğitim durumları gibi demografik veriler ile eleştirel düşünme becerileri ve okuduğunu anlama düzeyleri arasında bir ilişki olup olmadığı üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

Aziz, A. (2008). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*, Nobel Yayınevi, Ankara.

Facione, P. (2015). Critical Thinking: What It Is and Why It Counts, https://www.researchgate.net/profile/Peter_Facione/publication/251303244_Critical_Thinking_What_It_Is_and_Why_It_Counts/links/5849b49608aed5252bcbe531/Critical-Thinking-What-It-Is-and-Why-It-Counts.pdf, (Erişim Tarihi: 20.05.2019).

Güneş, F. (2012). "Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme", *TÜBAR*, XXXII, Güz, 127-146.

Gürkaynak, İ., Üstel, F. ve Gülgöz, S. (2008). *Eleştirel Düşünme, Eğitim Reformu Girişimi*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul.

Kurnaz, A. (2013). *Eleştirel Düşünme Öğretimi Etkinlikleri- Planlama-Uygulama ve Değerlendirme*, Eğitim Yayınevi, Konya.

Nosich, G. M. (2016). *Eleştirel Düşünme ve Disiplinler Arası Eleştirel Düşünme Rehberi*, Aybek, Birsal (Çev.), Anı Yayıncılık, Ankara.

- Özensoy, A. U. (2011). “Eleştirel Okumaya Göre Düzenlenmiş Sosyal Bilgiler Dersinin Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 7 (2), 13-25.
- Özsevgeç, T. ve Altun, E. (2015). “Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünmeye Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 24, 66-95.
- Paul, R. ve Elder, L. (2013). *Kritik Düşünce, Yaşamınızın ve Öğrenmenizin Sorumluluğunu Üstlenmek İçin Araçlar*, Aslan, A. Esra ve Sart, Gamze (Çev. Edt.), Nobel Yayınevi, Ankara
- Semerci, Ç. (2004). *Eleştirel Düşünme Becerilerinin Seçmeli Testler Ünitesinde Öğrenci Başarısına Etkisi*, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Elazığ.
- Türk Dil Kurumu (2020a). Güncel Türkçe Sözlük, "Okuma". <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Türk Dil Kurumu (2020b). Güncel Türkçe Sözlük, "Okumak". <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Türk Dil Kurumu (2020c). Güncel Türkçe Sözlük, "Anlamak". <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Türk Dil Kurumu (2020d). Güncel Türkçe Sözlük, "Anlama". <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Türk Dil Kurumu (2020e). Güncel Türkçe Sözlük, "Düşünme". <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 28.12.2020).
- Yılmaz, M. (2008). "Türkçede Okuduğunu Anlama Becerilerini Geliştirme Yolları", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 131-139